

10 postulatów wynikających z doświadczeń projektu RENALDO¹ odnośnie spółdzielni energetycznych w Polsce

Przedstawiamy poniżej 10 postulatów odnośnie spółdzielni energetycznych, których realizacja przyczyniłaby się do zdynamizowania ustanawiania i upowszechniania spółdzielni energetycznych jako instrumentu dla rozwoju wsi i rolnictwa. Postulaty zostały sformułowane na podstawie praktycznych doświadczeń Kujawsko-Pomorskiego Ośrodka Doradztwa w Minikowie oraz Instytutu Activus Rozwoju Społeczności Lokalnej w pracy z gminami pilotującymi inicjatywy spółdzielni energetycznych w województwie kujawsko-pomorskim i województwie podlaskim. Formułując postulaty konsultowaliśmy się z gminami, dokumentami wypracowanymi w projekcie oraz ekspertami z którymi od roku współpracujemy realizując projekt RENALDO.²

Naszym zdaniem:

- 1) **WYMOGI FORMALNE** - Należy zmniejszyć z 70% do 50% przy rejestracji w KOWR wymagany próg pokrycia zapotrzebowania własnego spółdzielni oraz jej członków energii elektrycznej, ciepła lub biogazu członków z instalacji OZE. W przypadku spółdzielni energetycznych zarejestrowanych w KRS i dokonujących inwestycji OZE, skróciłoby to okres oczekiwania na spełnienie warunków rejestracji w KOWR. Rejestracja spółdzielni energetycznej w KOWR jest niezbędna dla podjęcia negocjacji przez spółdzielnię energetyczną z przedsiębiorstwem energetycznym (operatorem sieci). Można oczekiwać, że % pokrycia zapotrzebowania własnego spółdzielni będzie się zwiększał, jak już spółdzielnia będzie funkcjonować, ponieważ autokonsumpcja zwiększa rentowność spółdzielni jako lokalnego rynku energii. Należy również doprecyzować czy kryterium formalne odnosi się do autokonsumpcji, czy też stosunek roczny produkcji do zużycia energii przez spółdzielnię. Ta druga definicja powinna być preferowana.
- 2) **WŁASNOŚĆ INSTALACJI** - Zgodnie z brzmieniem art. 38f ust. 1 u.o.z.e.³ instalacje muszą być **przedmiotem własności spółdzielni lub jej członków**⁴. Jednak Dyrektywa UE RED II (art. 2 pkt 16 lit. a dyrektywy RED II) wymaga, aby energia produkowana przez podmiot prawny nazywany Społecznością Energetyczną OZE (REC) była wytwarzana w instalacji OZE będącej „własnością tego podmiotu”. **Należy utrzymać istniejące przepisy krajowe i propagować je w kampaniach informacyjnych i edukacyjnych. Chodzi o możliwość realizowania inwestycji OZE zarówno przez spółdzielnię energetyczną, jak i za pośrednictwem członków spółdzielni, którzy „wnoszą” do spółdzielni energetycznej (na lokalny rynek energii), swoje zdolności wytwórcze.** Oznacza to w praktyce, że właścicielem instalacji OZE posadowionej u rolnika, czy też innego członka spółdzielni może być spółdzielnia, tj. spółdzielnia jest właścicielem urządzenia, ale dysponentem wytworzonej energii jest członek spółdzielni. Może też być tak, że członek spółdzielni jest właścicielem i dysponentem wytworzonej energii pod warunkiem, że ta energia jest wykorzystywana wyłącznie do zaspokojenia potrzeb spółdzielni oraz jej członków. Chodzi o to, by powiązać inwestycje w zdolności produkcyjne OZE z przynależnością

¹ Projekt „Rozwój obszarów wiejskich poprzez odnawialne źródła energii - Renew(able) your Region - RENALDO” -

[https://www.kowr.gov.pl/odnawialne-zrodla-energii/spoldzielnie-energetyczne/projekt-rozwoj-obszarow-wiejskich-poprzez-odnawialne-zrodla-energii-renew\(able\)-your-region-renaldo](https://www.kowr.gov.pl/odnawialne-zrodla-energii/spoldzielnie-energetyczne/projekt-rozwoj-obszarow-wiejskich-poprzez-odnawialne-zrodla-energii-renew(able)-your-region-renaldo)

² Gminy pilotażowe to: Rypin, Łubianka i Nakło w województwie kujawsko-pomorskim oraz Michałowo, Turośń Kościelna, Stawiski, Korycin. Eksperti merytoryczni: Ireneusz Perkowski, Daniel Raczekiewicz, Adam Mroziński, Stowarzyszenie na rzecz Efektywności im. Prof. Krzysztofa Żmijewskiego, Maciej Żywno, Piotr Banaszuk, Rafał Serafin, Ryszard Kamiński, Justyna Lesiewicz

³ Motyw 71 dyrektywy RED II.

⁴ Twierdzenia tego nie podważa brzmienie art. 3 u.p.s, stanowiącego, że majątek spółdzielni jest prywatną własnością jej członków, gdyż jak wskazuje doktryna (K. Kwapisz-Krygel [w:] Prawo spółdzielcze. Komentarz, wyd. III, Warszawa 2014, art. 3.) art. 3 zalicza własność należącą do spółdzielni jako osoby prawnej do kategorii własności prywatnej, a nie jak wcześniej – spółdzielczej. Nie pozbawia on także spółdzielni własności jej majątku i nie czyni spółdzielców współwłaścicielami w rozumieniu prawa cywilnego. Spółdzielnia, jako osoba prawna, może posiadać własny majątek.

do spółdzielni. W ten sposób przystępowanie do spółdzielni stanie się bardzo atrakcyjne dla tych którym brak kapitału na inwestycje.

Może również to być sposób na zapewnienie wkładu własnego dla spółdzielni w przypadku programów wsparcia takich jako planowany przez MRiRW program „Energia dla Wsi”. Takie rozwiązanie umożliwi członkom spółdzielni energetycznej zapewnienie wkładu własnego (w formie inwestycji własnej), który może być następnie rozliczany w ramach rozliczeń wewnętrznych spółdzielni.

Umożliwienie właścicielom istniejących mikro-instalacji przystąpienia do spółdzielni energetycznej i „wniesienia” swoich zdolności produkcyjnych przyczyni się również do lepszego wykorzystania już istniejącej infrastruktury (m. in. instalacji, które mają trudności z uzyskaniem przyłącza do sieci).

Spółdzielnie energetyczne w obecnym porządku prawnym opierają się na prawie spółdzielczym. Natomiast jeśli spółdzielnie mają być przede wszystkim podstawą dla kształtowania lokalnych rynków energii, to należy również rozważyć rozszerzenie możliwego katalogu form prawnych na bazie których mogłyby powstawać lokalne rynki energii (np. spółki, stowarzyszenia, fundacje).

- 3) **BIOGAZOWNIE** – Planowany przez MRiRW program Energia dla Wsi zakłada wsparcie dla mikrobiogazowni (do 50 kW) które idealnie wpisują się w model spółdzielni energetycznych pod warunkiem, że będą dostępne sprawdzone rozwiązania technologiczne pod względem ceny do mocy wytwórczych ciepła i prądu. Tę możliwość należy propagować szeroko wśród społeczności wiejskich. Dotychczasowe doświadczenia polskie i europejskie pokazują, że mikrobiogazownie jednak nie powstają, ponieważ są nieadekwatnie drogie w stosunku do mocy wytwórczych. Patrząc praktycznie z punktu widzenia kosztów i korzyści powstających spółdzielni energetycznych, docelowy obiekt zainteresowania powinien być w skali 75-250 kW.

Biogazownie mają strategiczne znaczenie dla rozwoju spółdzielni energetycznych oraz lokalnych rynków energii elektrycznej i ciepła z uwagi na stabilność dostaw biogazu. Takie stabilizujące źródło wytwarzania energii jest korzystne dla optymalizacji mixu źródeł energii niezbędny dla bilansowania energii w rozwoju spółdzielni energetycznej.⁵

Kolejnym argumentem na silniejsze propagowanie rozwoju biogazowni wiąże się z tym, że jest to dziś jedyna rozsądna technologia OZE, która nie jest rozwinięta a może się dynamicznie rozwijać bez szkody dla krajowego systemu elektroenergetycznego.

⁵ W Polsce średnia moc biogazowni rolniczej wytwarzającej energię elektryczną z biogazu rolniczego w układzie kogeneracyjnym wynosi ~ 1 MWel. Biogazownie mniejsze niż 500 kWel stanowią ~24%, a mniejsze niż 200 kWel - ~3% (Stan na 3.11.2022 r.). Czy jest to właściwy kierunek rozwoju? W Bawarii, która na tle Niemiec odznacza się stosunkowo dużym rozdrobnieniem gospodarstw rolnych i pod tym względem najbardziej odpowiada *toutes proportions gardées* warunkom polskim, średnia moc wynosi 370 kWel (na 2385 obiektów; stan na 31.12.2015 r.), biogazownie mniejsze niż 500 kWel stanowią 73%, a mniejsze niż 200 kWel - 37%. W Bawarii w 2015 r. zarejestrowano 22 nowe instalacje, wszystkie o mocy < 75 kW (Biogasbetreiberdatenbank Bayern, BBD). Średnia wielkość biogazowni rolniczej w Szwajcarii wynosi ~150 kWel (stowarzyszonej w Ökostrom Schweiz; <https://oekostromschweiz.ch/biogasanlagen/kennzahlen> Anspach, V., Bolli, S. 2015. Schlussbericht «Benchmarking Biogas». Aufbau eines Benchmark Systems für landwirtschaftliche Biogasanlagen in der Schweiz). Te dane pokazują wyraźne przechYLENIE struktury wielkościowej polskich biogazowni rolniczych w stronę obiektów dużych: inwestorskich, kupujących całość lub znaczną część substratu, latyfundystów, wielkich przemysłowych producentów trzody, drobiu, itp., podczas gdy rodzinne gospodarstwa praktycznie nie uczestniczą w rynku biogazowym, chyba, że jako dostawcy biomasy, z której przetwarzania prawdziwe korzyści czerpie kto inny. Dlaczego tak jest? Przy założeniu (w dużym przybliżeniu), że 1 kWel zainstalowany w biogazowni wymaga rocznie plonu kukurydzy z 0,5 ha (najczęstszy substrat) lub biomasy z 0,8 - 1,2 ha użytku zielonego (Hartmann, A. 2008. Wie viel Fläche wird für Biogas benötigt? Statistisches Monatsheft Baden-Württemberg 7) łatwo obliczyć, że przeciętna polska 1 MWel biogazownia będzie wymagała ~ 500 ha kukurydzy lub ~1000 ha UZ (odpowiednio mniej w przypadku fermentacji np. z gnojowicą). W Polsce gospodarstw rolnych z powierzchnią użytków rolnych powyżej 500 ha jest ok. 1 tys. ~6,8% powierzchni gospodarstw rolnych (UŻYTKOWANIE GRUNTÓW I POWIERZCHNIA ZASIEWÓW W 2016 R. GUS, 2017). W podlaskiem jest zaledwie około 400 gospodarstw o powierzchni większej niż 100 ha. Ile rodzinnych gospodarstw rolnych jest gotowych do budowy biogazowni 1MWel kosztującej kilkanaście milionów złotych? Ilu rolników zdecyduje się na rezygnację z dotychczasowego modelu działalności i przeznaczenie całej lub większości powierzchni UR na uprawę/pozyskiwanie surowca energetycznego do swojej biogazowni lub na sprzedaż? Z punktu widzenia spółdzielni energetycznych jako animatorów rozwoju zrównoważonego gospodarki wiejskiej, średniej wielkości biogazownie powinny być zdecydowanie preferowane. Duże, aktualnie już funkcjonujące biogazownie mogą i powinny odegrać ważną rolę w wyzwoleniu potencjału spółdzielni energetycznych, w szczególności pod kątem ich rozbudowy i adaptacji pod kątem potrzeb spółdzielni energetycznej. Natomiast wsparcie dla budowy nowych dużych biogazowni pod kątem spółdzielni energetycznych nie jest uzasadnione.

Rozbudowa i adaptacja aktualnie funkcjonujących dużych biogazowni (tj. powyżej 1MW) ma potencjalnie ważną rolę do odegrania w fazie rozruchu spółdzielni energetycznych. Przykładem może być dostarczanie energii elektrycznej dla okolicznych mieszkańców, którzy by dołączyli do spółdzielni, poprzez zakup i włączenie do sieci energetycznej dodatkowej jednostki kogeneracyjnej, której koszt za 0,5MW oscyluje od 1,5 mln do 2 mln zł. Aktualnie, programy wsparcia – takie jak Energia dla Wsi – który będzie wkrótce ogłoszony, nie przewidują dofinansowania dla rozbudowy funkcjonujących biogazowni.

Innym rozwiązaniem byłoby umożliwienie biogazowniom rolniczym działających w systemie aukcyjnym opuszczenia tego systemu (bez kar), pod warunkiem przyłączenia się do spółdzielni energetycznej. Przyspieszyłoby to rozwój spółdzielni energetycznych, dzięki korzystnemu dla społeczności wiejskich wykorzystaniu istniejącej infrastruktury produkcyjnej OZE, niezbędnej dla stabilnych dostaw energii. Należy pamiętać, że budowa nowych biogazowni to okres co najmniej 2 lat, a więc możliwość wykorzystania i rozbudowania funkcjonujących dziś biogazowni rolniczych byłaby bardzo korzystna dla rozwoju spółdzielni rolniczych w Polsce.

- 4) **UMOWY Z OPERATORAMI** - Wprowadzić w życie propozycję MRiRW stworzenia jednolitej formuły współpracy i rozliczeń pomiędzy przedsiębiorstwami energetycznymi (operatorami) a spółdzielniami energetycznymi na terenie całego kraju, tzn. wprowadzenie zapisu w art. 40 dodaje się ust 1ac w brzmieniu: „1ac. W przypadku spółdzielni energetycznej obowiązek rozliczenia, o którym mowa w ust. 1a, realizowany jest poprzez zawarte umowy kompleksowe z odbiorcami końcowymi będącymi członkami danej spółdzielni energetycznej z uwzględnieniem proporcjonalnego udziału w łącznej ilości energii elektrycznej wytworzonej i wprowadzonej do sieci przez spółdzielnię energetyczną lub jej członków.”

Ważne jest, aby operator wystawiał fakturę każdemu członkowi spółdzielni na podstawie rozliczeń zużycia, a nie faktury zbiorczej dla spółdzielni, zmuszając spółdzielnię do prowadzenia rozliczeń ze swoimi członkami i narażając ją na ew. koszty windykacji w przypadku nieregulowania rachunków przez poszczególnych członków. Istniejące umowy z operatorem osoby fizycznej czy prawnej przystępującej do spółdzielni energetycznej powinny być modyfikowane pod kątem udziału w spółdzielni energetycznej (a nie zastąpione nowymi umowami). Natomiast zasady rozliczeń wzajemnych pomiędzy członkami spółdzielni energetycznej powinny być ustalane przez członków spółdzielni, bez ingerencji stron zewnętrznych.

Opisany model wdraża PGE i stanowi formułę przyjętą w pierwszej i jedynej (na ten moment) umowy pomiędzy operatorem a spółdzielnią energetyczną (tj. Spółdzielnia Energetyczna Eisall). Jest to model optymalny na bazie Rozporządzenia ws. rozliczeń w spółdzielni energetycznej⁶ i powinien być narzucony wszystkim operatorom w kraju.

- 5) **ZAMÓWIENIA PUBLICZNE** – należy rozwiązać niejasności dotyczące obowiązków wynikających z prawa zamówień publicznych dla JST, które wchodzi w skład spółdzielni energetycznych. Chodzi o spółdzielnie, w których członkami są podmioty niepubliczne oraz jednostki samorządu terytorialnego, które nie mogą sprzedać JST energii w trybie innym niż procedura przetargowa. Pojawiają się wątpliwości, czy obrót energią pomiędzy członkami spółdzielni energetycznej stanowi „sprzedaż” w rozumieniu prawa zamówień publicznych. Potrzebna jest jednoznaczna interpretacja przepisów odnośnie statusu obrotu energią wewnątrz spółdzielni z perspektywy prawa zamówień publicznych.
- 6) **PRZYŁĄCZA** - Rozwiązać problem przyłączy do sieci energetycznej instalacji OZE wchodzących w spółdzielnię energetyczną. Jest to spory problem na wsi. Przepisy przewidują, że spółdzielnie energetyczne będą traktowane priorytetowo w sprawie organizowania i realizowania kolejnych

⁶ Rozporządzenie Ministra Klimatu i Środowiska z dnia 23 marca 2022 r. w sprawie dokonywania rejestracji, bilansowania i udostępniania danych pomiarowych oraz rozliczeń spółdzielni energetycznych. Dz.U. 2022 poz. 703, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000703>

przyłączy. Jednak obecnie brakuje przepisów nakładających na przedsiębiorstwo energetyczne obowiązek współpracy ze spółdzielnią energetyczną. Mając na uwadze, że sieci mają ograniczone możliwości i zapis ustawy OZE tego nie zmieni, należy wspierać w programach inwestycyjnych, np. KPO, obowiązkowy rozwój sieci operatorów pod warunkiem powstania spółdzielni energetycznych.

- 7) **POLSKI MODEL DLA EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ** – Należy zrozumieć plusy i minusy rozwiązań zastosowanych w funkcjonujących spółdzielniach energetycznych poza Polską, aby w ten sposób skuteczniej zaprogramować rozwiązanie krajowe pod kątem potrzeb, uwarunkowań i możliwości polskiej wsi. Doświadczenia z polskim modelem spółdzielni energetycznej opartym na budowaniu bezpieczeństwa energetycznego poprzez kształtowanie lokalnych rynków energii opartym na handlu energią elektryczną, ciepłem i biogazem pomiędzy członkami spółdzielni, powinny stanowić podstawę dla wypracowania modelu spółdzielni energetycznej dopasowanego do realiów Europy Środkowej i Wschodniej, w tym też Ukrainy, jako przedsięwzięcie wspólne nie polegające na powielaniu bezkrytycznie wzorców z Europy Zachodniej.

Należy jednak pamiętać, że na ten moment, w Polskim ustawodawstwie traktuje się spółdzielnie energetyczną jako formę prawną i formalistyczną, a nie funkcjonalną, polegającą na rozwijaniu lokalnego rynku energii, który faktycznie wygeneruje tańszą i pewniejszą energię dla mieszkańców wsi. Polski model dopiero powstaje. Dużo będzie zależało od form wsparcia inwestycyjnego i doradczego w zakresie rozwijania spółdzielni energetycznych jako rynkowego przedsięwzięcia w przeciwieństwie do zjawiska administracyjnego.

- 8) **KAMPANIA LOKALNA ENERGIA** - Aktywnie wspierać działania edukacyjne i promocyjne w zakresie spółdzielczości energetycznej. Przykładem aktualnym to Kampania Spółdzielnie Energetyczne dla Polskiej Wsi (Lokalna Energia), którą realizuje Polska Fundacja Innowacji we współpracy z Kujawsko-Pomorskim Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego oraz projektem RENALDO. W ramach Kampanii przygotowywane są filmy i towarzyszące materiały o spółdzielczości energetycznej w wybranych państwach UE pod kątem lepszego zrozumienia plusów i minusów rozwiązań wypracowywanych aktualnie dla spółdzielczości energetycznej w Polsce – <https://lokalnaenergia.pl>

- 9) **OCZEKIWANIA WOBEC OPERATORÓW** - Doprecyzowanie, że energia elektryczna dostarczana spółdzielni oraz jej członkom może być rozliczana na warunkach finansowych nie gorszych niż dotychczasowa taryfa dla odbiorców w danej grupie taryfowej oraz nałożenie obowiązku aktualizacji Generalnych Umów Dystrybucyjnych (GUD), tak aby wszyscy sprzedawcy zobowiązani posiadali GUD aktualny na potrzeby funkcjonowania spółdzielni energetycznych.

- 10) **SPÓŁDZIELNIE ENERGETYCZNE DLA POLSKIEJ WSI** – Pojawiają się głosy by rozszerzyć formułę spółdzielni energetycznej również na tereny miejskie, powołując się na potrzebę spełnienia zapisów Dyrektywy Rynkowej. Jesteśmy zdecydowanie przeciwni takiemu rozwiązaniu. Istniejący przepis ograniczający spółdzielnie energetyczną do terenów wiejskich i wiejsko-miejskich powinien być utrzymany w mocy, ponieważ stanowi to istotny instrument dla budowania konkurencyjności polskiej wsi, która nie skorzystała z nowoczesnych rozwiązań energetycznych do takiego stopnia jak miasto w ostatnich latach. Należy pamiętać o możliwościach wykorzystania istniejących spółdzielni mieszkaniowych, rolniczych i innych jako potencjalne załączki dla budowania lokalnych rynków rolnych na wsi, ale również szukać innych analogicznych rozwiązań dopasowanych do specyfiki miast.

Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa w Minikowie

Instytut Activus Rozwoju Społeczności Lokalnej

Minikowo, Białystok - 08.11.2022